

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Pro L. Cornelio Balbo

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TULLIUS CICERO

PRO

L. CORNELIO BALBO.

ORATIO TRICESIMA SEXTA.

SYNOPSIS.

¶ Quæstio, An Balbus iure civitatis donatus sit. Accusator, non nominatur. Reus, Balbus. Patronus Balbi post M. Crassum & Cn. Pompejum, Cicero. Acta, anno urbis, 697. Eventus, absolutus.

Stauctoritates patronorum in iudiciis valent, ab amplissimis viris L. Cornelii causa defensa est: si usus, à peritissimis: si ingentia, ab eloquentissimis: si studia, ab amicissimis, & cum beneficiis cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate conjunctis. Quæ sunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantum vos in me esse voluistis, usus mediocris, ingenii minime voluntati paris. 1 nam ceteris, à quibus est defensus, hunc debere plurimam video: ego, 2 quantum ei debeam, alio loco. Principio orationis hoc oppono, ne omnibus, qui amici fuerint saluti & dignitati meæ, si minus referenda gratia satisfacta potuerim, at prædicanda, & habenda certe satis esse facturum. Quæ fuerit hæsterno die Cn. Pompeji gravitas in dicendo, iudices, quæ facultas, quæ copia, non opinione tacita vestrorum animorum: sed perspicua admiratione declarari videbatur, nihil enim unquam audivi, quod mihi de iure subtilius dici videretur, 3 nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de foederibus, nihil illustriore auctoritate de bellis, nihil de reipub. gravius, nihil de ipso modestius, nihil de causa & crimine ornatius: ut mihi jam verum videatur illud esse, quod nonnulli 4 literis, ac studiis doctrinæ dediti, quasi quiddam incredibile dicere parabantur, eum, qui omneis animo virtutes penitus comprehendisset, omnia, qua facere vellet, facillimè tractare. Quæ enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc causam ageret, major esse ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse à pueritia usque ad hanc ætatem à continuis bellis, & victoriis conquævit? Quo mihi difficilius est hic extremus perorandi locus, etenim ei succedo orationi, quæ non prætervecta sit aureis vestras, sed in animis omnium penitus infuderit: ut plus volupratis ex recordatione illius orationis, quam non modò ex mea, sed cujusquam oratione capere possitis. Sed mos est gerendus non modò Cornelio, cujus ego voluntati in ejus periculis nullo modo deesse possum: sed etiam Cn. Pompejo, qui sui facti, sui iudicii, sui beneficii, voluit me esse, ut apud eosdem vos, iudices, nuper in alta causa fuerim, 5 & prædicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc dignum reo videtur, hoc deberi huius excellentis viri præstantissimæ gloriæ, hoc proprium esse vestri officii,

hoc satis esse causæ, ut, quod fecisse Cn. Pompejum constet, id omnes & licuisse concedant. Nam verius nihil est, quam quod hæsterno die dixit ipse, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delecti crimen vocaretur. Non enim furatus esse civitatem, non genus suum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delinxisse, non irrepisse in censum dicitur: unum obicitur, natum esse Gadibus: quod negat nemo. 6 ceterum accusator fatetur, hunc in Hispania, durissimo bello, cum Qu. Metello, cum C. Memmio, & in classe, & in exercitu fuisse, & ut Pompejus in Hispaniam venerit, Memmiumque habere quæstionem exeperit, numquam à Memmio discessisse: Karthaginem esse profectum: acerrimis illis præliis, & maximis, Sacronensi, & Durienti interfuisse: cum Pompejo ad extremum belli tempus fuisse. Hæc sunt proelia Cornelii: talis in reip. nostram labor, assiduitas, dimicatio, virtus digna summo imperatore, spes pro periculis prætorum, præmia quidem ipsa non sunt in ejus facto, qui adeptus est, sed in ejus, qui dedit. Donatus igitur est ob eas causas à Cn. Pompejo civitate, id accusator non negat: sed reprehendit: ut in Cornelio causa ipsius probetur, poena quaeratur: in Pompejo causa laxetur, poena sit nulla. Sic famam, sic innocentissimi hominis fortunam, præstantissimi imperatoris factum condemnari volunt. Ergo in iudicium, caput Cornelii: factum Pompeji vocatur, hunc enim in ea civitate, in qua sit natus, honestissimo loco, natum esse concedis, & ab ineunte ætate relictis rebus suis omnibus, in nostris bellis, nostris cum imperatoribus esse versatum: nullius laboris, nullius obsessionis, nullius prolii expertem fuisse. hæc sunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelii: nec in his rebus crimen est ullum. Ubi igitur est crimen? quod eum Pompejus civitate donavit. 7 Huiusmodi crimen? minime: nisi honos, ignominia putanda est. Cujus igitur? Revera nullius: actione accusatoris, ejus unius, qui donavit. 8 qui si adductus gratia, minus idoneum hominem premio affecisset, qui etiam si virum bonum, sed non ita meritum; si denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, sed contra, atque oporteret, tamen esset poenis ejusmodi reprehensio à vobis, iudices, repudianda. Nunc verò quid dicitur? quid ait accusator? fecisse Pompejum quod ei facere non licuerit? quod gravius est, quam, si id factum ab eo diceret, quod non oportuisset.

1. Non ceteris, &c.] Hotomanus lib. 11. Observ. cap. 12. lacunam hæc aliquam putat, & certè oratio non coheret.

2. Quantum ei debeam, alio loco.] In vulgatis sequitur, ostendam, sed id verbi eieci, quod non compareret in Pal. pr. loc. quat. nono, item exemplari S. V.ctoris.

3. Nihil de memoria, de more, de exemplis.] Nihil variant Pall. præter nonum, in quo, nihil de memoria majore exemplis. Lambinus emendavit, nihil de more majorum, ac exemplis. Non male, si conjecturæ recipiendæ in contextum, quid enim si contendam Tullium scripsisse de memoria majorum, &c. quid si alius aliter?

4. Literis ac studiis doctrinæ.] Haud aliter Edurd. & accedit ferè Pal.

nonus ac S. Vi&. Vulgata, iteris, ac studiis doctrinæque.

5. Et prædicatorem & auctorem.] Ita quoque præter Lambinianos Pal. nonus ante, edict, auctorem.

6. Ceterum accusator fatetur, &c.] Pall. nonus ceteris ut & alias exemplari S. Victoris.

7. Non infensum crimen?] Hodie vulgatur; Huiusmodi crimen? sed in vius Pall. & olim impressis.

8. Qui si adductus gratia, &c.] Hotomanus lib. 11. Observat. cap. 20. emendat, quasi add. & mox: si non denique aliquid fecisset, &c. videatur.

9. Omnia ejusmodi reprehensio.] Vulgata, ejusmodi mali reipub. verum præter Pall. & avorum pro ceteris, & plan rationem.

oportuisset. Est enim aliquid, quod non oporteat, etiam si licet, quidquid verò non licet, certe non oportet. Hic ego nunc cuncter sic agere, iudices, non esse fas dubitari, quin, quod Cn. Pompejum fecisse constat, id non solum decessisse, sed etiam debuisse fateamur? Quid enim abest huic homini, quod si adesset, 2 jure hoc tribui, & concedi putarem? usufne rerum? qui pueritiam tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum? cuius plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quam hic triumphavit? qui tot habet triumphos, quot ora sunt, parteque terrarum? tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum? an ingenium? cum etiam ipsi casus, eventusque rerum, non duces, sed comites ejus consiliorum fuerint? in quo uno ita summa fortuna eum summa virtute certavit, ut omnium iudicio, 3 plus homini quam deæ, tribueretur? an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia umquam requisita est? quem provinciam nostram, quem liberi populi, quem reges, 4 quem exteræ gentes, castiorem, moderatiorem, sanctiorem, non modo viderant, sed aut sperando umquam, aut optando cogitaverunt? Quid dicam de auctoritate? quæ tanta est, quanta in his tantis virtutibus, ac laudibus esse debet, cui S. P. Q. R. amplissima dignitatis præmia dedit, non postulanti imperia, verum etiam recusanti: non de facto, iudices, ita quæri, ut id agatur, licueritne ei facere, quod fecit, an verò non dicam, non licuerit, sed nefas fuerit (contra teoduseum, id est, contra populi Rom. religionem, & fidem fecisse dicitur) non turpe populo Rom. nonne vobis? Audi vi hoc de parente meo puer: cum Q. Metellus, L. F. causam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patria salus, dulciior, quam conspectus, fuit: qui de civitate decedere, quam de sententia maluit: hoc igitur causam dicente, cum ipse tabulæ circumferrentur inspiciendi nominis causa, fuisse iudicem ex illis equitibus Romanis, gravissimis viris, neminem quin removeret oculos, & se totum averteret, ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, verumne, an fallum esset, videretur. nos Cn. Pompeij 5 decretum, iudicium, de consilii sententia pronuntiatam recognoscemus? cum legibus conferemus? 6 cum foederibus, omnia acerbissima diligentia, perpendemus? Athenis ajunt, cum quidam apud eos, qui sanctè graviterque vixisset, & testimonium publicè dixisset, & (ut mos Græcorum est) jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes iudices, ne is juraret, reclamasse. Cum Græci homines, spectati viri, noluerint, religione videri potius, quam veritate, fidem esse constructam: nos etiam in ipsa religione & legum, & foederum conservanda, qualis fuerit Cn. Pompejus, dubitabimus? Utrum enim inscientem vultis contra fœdera fecisse, an scientem? si scientem? o nomen nostri imperii! o populi Rom. excellens dignitas! o Cn. Pompeji licet, longèque diffusa laus, ut ejus gloria

domicilium communis imperii finibus terminetur: nationes, urbes, populi, reges, tetrarcha, tyranii, telles Cn. Pompeji non solum virtutis in bello, sed etiam religionis in pace! vos denique mutæ regiones imploro, & sola terrarum ultimarum; vos maria, portus, insula, litora que. Quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non essent hujus cum fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum consilii impressa vestigia? Hunc quisquam incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, constantia, præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere audebit? Gratificatur mihi gestu a culator: inscientem Cn. Pompejum fecisse significat, quasi verò levius sit cum in tanta repub. versere, & maximis negotiis præsis, 7 facere aliquid, quod scias non licere: an omnino nescire, quid liceat. Etenim cum in Hispania bellum acerrimum, & maximum gesserat, quo jure Gaditana civitas esset, nesciebat an, cuius linguam populi non nosset, interpretationem fœderis non tenebat? Id igitur quisquam Cn. Pompejum ignorasse dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo usu, nullo studio militari præditi, quod librarii denique scire profiteantur? Equidem contra existimo, iudices, cum in omni genere, ac varietate artium, etiam illarum, quæ sine summo otio non facile discuntur, Cn. Pompejus excellat, singulare quendam laudem ejus, & præstabilem esse scientiam in fœderibus, pactationibus, conditionibus, populorum, regum, exterarum nationum: in universo denique belli jure, ac pacis, nisi forte, quæ non libri docent in umbra, & otio, ea Cn. Pompejum, neque cum requiesceret, litteræ neque, cum rem gereret, revivisse docere poterunt. Atque ut ego sentio, iudices, causa dicta est? temporis magis, ego non hujus, inquam, genere iudicii plura dicam. 8 Est enim hujus sæculi labor quædam, & macula, virtuti invidere, velle ipsum florem dignitatis infringere. Etenim, si Cn. Pompejus abhinc annos quingentos fuisse, is vir, à quo senatus adolecemulo, atque equite Romano sæpe communis salutis auxilium expetisset: ejus res gesta omnes gentes, cum clarissima victoriis, terra, marique peragrasset; ejus tres triumphi testes essent totum orbem terrarum nostro imperio teneri: quem populus Roman. 9 singularibus honoribus decorasset: si nunc apud vos, id, quod is fecisset, contra fœdus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto. mors enim cum extinxisset, invidiam, res ejus gesta sempiterni nominis gloria mirentur. Cujus igitur audita virtus dubitationi locum non daret: hujus præsens, experta, atque perspecta, obtruncatorum voce laederet? Omittam igitur Pompejum, jam oratione mea reliquis: sed vos, iudices, animis, ac memoria tenetote, de lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua consuetudine civitatis nostræ, renovabo ea, quæ dicta sunt, nihil enim mihi novi, nihil integri neque M. Crassus, qui totam causam & pro facultate, & pro fide sua diligentissimè vobis explicavit, neque Cn. Pompejus, cuius oratio omnibus orationem is

1. Non solum decessisse, sed etiam debuisse. Male Lambinus solum decessisse, sane inveni libris nostris.

2. Iure hoc tribui & concedi, &c. M. nostris immitentur particulam ex tribus; quæ & fieri queat, nisi malimus mutare in ei.

3. Plus homini quam deæ, tribueretur. Restitui locum peregre, auctoritate Pal. noni, Toring. & S. Vict. prius culti, quam deæ trib. nam illud nuperum, plus homini quam deæ, minus quam deæ, argutum quidem est, sed non etiam firmatum, aut editione aliqua veteri, aut libro plutario. Vale ergo nostra lectio, plus Romæ de felicitate ejus opinionem, ut in manu ejus fortunam positam vulgo existimarent, liquet ex Manliana.

4. Quæm exteræ gentes. Aliter legendum, fide ead. veterum, & Pall. in quibus altera, nisi quod nonus, ultra regeret, quod excutiant Critici quibus vacat.

5. Dixerunt, quid etiam, de consilii sententia &c. Pal. nonus non agnoscit iudicium, & per me licet egeratur sed ista, quam vis sciam conjunctum illi utrumque libro II in Verrem sine capitis 23.

6. Cum fœderibus mutata ag. trib. an illi gratia perpendemus. Produxi scripturam Pal. noni, Erfurdi, & S. Victoris, quod quidem attinet ad

vocem omnia, nam duo priores habent, perpendimus, tertius vulgarem perpendimus. Lambinus istæ quoque perinatæ voluit, sed non potuit. & alioquin male mutaret illud æstimationem in æstima. est enim æstima diligentia, quæ contumeliosa in eum in quem acquiritur.

7. Facit aliquid, quod scias non licere, an omnino nescire quid liceat. Restitui hanc lectionem omnium librorum, neglectis à Lambino productis conjecturis, animam acutus, & præter mentem auctoris.

8. Tempus magis, ego non hujus inquam generis iudicij plura dicam, &c. Lambinus locum supplet ex nescio quorum libris, nostri scripti nihil variant, nisi quod Pal. nonus habeat tempus magis. Ego ante noni inquam, &c. ad quam lectionem aliquot alii alludunt; quorum varietas scripturas producere heic poterit, satis est allevisse ora librorum meorum. Hocotomanus tamen ait se locum ita restituisse ex mss. imperio magis hujus viris quam hominis: argue ego de tam inique genere.

9. Est enim hujus sæculi labor quædam & macula. Palmonus: Efficitur hæc sæculi quædam macula atque labor, nec respicio.

10. Singularibus honoribus decorasset. Lectio minus sana, nam mss. nostri & S. Vict. in singularibusque decorasset, editio prima in singularibus Quir. decorasset.

mentis abundavit, ad dicendum reliquit. Sed, quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc à me quasi perpolitendi quendam operis extremum laborem: peto à vobis, ut me officii potius, quam dicendi studio hanc suscepisse operam, ac minus putetis. Ac prius, quam aggrediar ad jus, causamque Cornelii, quiddam de communi conditione omnium nostrum, deprecanda malivolentia causa, breviter commemorandum videtur. Si, quo quisque loco nostrum est, iudices, natus, aut, si in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc vitam statum usque ad senectutem *obtinere* debet. Et, si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustravit labor, & industria, poena sunt afficiendi: non gravior, L. Cornelio, quam multis vitis bonis, atque fortibus, constitui lex vitæ, & conditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere, & fortunæ gradu non modo amicitias, & rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudem, honores gloriam, dignitatem: non intellego, cur potius invidia violata virtutem L. Cornelii, quam æquitas vestra pudorem ejus adjectura videatur. Itaque, quod maxime petendum est, à vobis iudicio non peto, iudices, ne de vestra sapientia, atque de vestra humanitate *dubitare* videar. Est autem petendum, ne odecitis ingenium, ne inimici sitis industria, ne humanitatem opprimendam, & ne virtutem puniendam putetis. Illud peto, ut, si causam ipsam per se firmam esse & stabilem videritis, hominis ipsius ornamenta adjumento causæ potius, quam impedimento esse malitis. Nascitur, iudices, causa Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex senatus sententia tulerunt, qua lege videmus, satis esse sanctum, uti cives Romani sint ii, quos Cn. Pompejus de consilii sententia sigillatim civitate donaverit. Donatum esse L. Cornelium præsens Pompejus dicit: indicant publicæ tabulæ: accusator fatetur. Sed negat ex fœderato populo quemquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc civitatem venire. O præclarum interpretem juris, auctorem antiquitatis: correctorem, atque emendatorem, nostræ civitatis, qui hanc *pœnam fœderibus* adscribat, ut omnium præmororum, beneficiorumque nostrorum ex parte faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos, fieri fundos oportere? nam id non magis est proprium fœderatorum, quam omnium liberorum. Sed totum hoc, iudices, in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, ut, cum jusset F. R. aliquid: si id accessissent socii populi, ac Latini, & si ex ea lex, quam nos habemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, sedesisset: ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro jure aliquid minueretur: sed ut illi populi aut jure eo, quod à nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur. Tulit apud majores nostros legem C. Fufius de testamentis: tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles alia leges de civili jure sunt lata: quas Latini voluerunt, adsciverunt. ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis, & Latinis data, 2 qui *fructus populi facti* non essent, civitatem non haberent. In quo magna contentio Heraclensium, & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus 3 fœderis sui libertatem civitatem anteferet. Postremo hæc vis est istius & juris, & verbi, ut fundi populi, beneficio nostro,

non suo jure fiant. Cum aliquid populus Romanus jusset, id si est ejusmodi, ut quibusdam populis sive fœderatis, sive liberis, permittendum esse videatur, ut statuant ipsi non de nostris, sed de suis rebus, quo jure uti velint: tum, utrum fundi facti sint, an non, querendum esse videatur. de nostra vero repub. de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerunt. Atqui, si imperatoribus nostris, si senatui, si populo Romano non licebit propositis *premiis ellecta* ex civitatibus sociorum, atque amicorum, fortissimum, atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula: summa utilitate, ac maximo saepe præsidio in periculis, atque asperis temporibus cendum erit. Sed, per deos immortales, quæ est ista societas, quæ amicitia, quod fœdus, ut aut nostra civitas careat in suis periculis Massiliensi præpognatore, careat Gaditano, careat Saguntino; aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio laboris, commectus, periculo suo juverit, qui cum hoste nostro comminus in acie saepe pugnavit, qui se saepe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit: *nulla conditio* hujus civitatis præmiis affici possit? Etenim in populum Romano grave est, non posse uti sociis excellenti virtute præditis, qui velint cum periculis nostris sua communicare: in socios vero ipsos, & in eos, de quibus agimus, fœderatos, injuriosum, & *contumeliosum* est, his præmiis, & his honoribus exclusis esse fidelissimos, & conjunctissimos socios, quæ pateant stipendiariis, pateant hostibus, pateant saepe servis. Nam & stipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris provinciis multos civitate donatos videmus: & qui hostes ad nostros imperatores perfugissent, & magno ului reip. nostræ fuissent, sciimus civitate esse donatos: servos denique, 4 quorum jus, & fortunæ conditio infima est, bene de rep. meritis, persæpe libertate, id est, civitate publice donari videbamus. Hanc tu igitur, patrone fœderum, ac fœderatorum, conditionem status Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis 5 quos Gaditanis adiutoribus armis subegimus, atque in ditionem nostram redegitur, liceat, si populus Rom. permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris, civitate donentur: id ne liceat ipsis? qui si suis decretis, legibusve sanxissent, ne quis suorum civium, castra imperatorum populi Romani inisset; ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis, atque in vitam discrimen inferret: Gaditanorum auxiliis, cum vellemus, uti nobis non liceret, privati vero, ne quis vis & animo, & virtute *præcellens*, pro nostro imperio periculo suo dimicaret: graviter id jure ferremus, minus auxiliis populi Romani, debilitari animos fortissimorum virorum, alienigenarum nos hominum studiis, & atque externa virtute privari. Atqui nihil interest, iudices, utrum hæc fœderati jura constituent, ut ne cui liceat ex his civitatibus ad nostrorum bellorum pericula accedere: an, quæ nos eorum civibus, virtutis causa, tribuerimus, ea rata esse non possint, nihil enim magis uteremur his adiutoribus, sublatis *premiis virtutis*, quam, si omnino his versari in nostris bellis non liceret. Etenim, cum pro sua patria pauci post genus hominum natum, reperti sint, 7 qui nullis præmiis propositis, vitam suam hostium telis objecerint: P. O. ALENA rep. quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito premio, sed etiam interdico?

1. Ne virtutem puniendam putetis. Erford. S. Victor. Pal. nonus peritendans hoc ne vultis potius dormitavit libraribus; cum ei exprimentum esset puniendam?
2. Qui fructus populi facti non essent. Hotomanus putat quendam ante hæc deesse, qui consulatur lib. II. Observat. cap. 20.
3. Fufius sui libertatem civitatem antefert. Ita Pall. melle resitem Erford. & S. Victor. prius quæ sui liberi civitatem antef. Hotomanus lib. II. Observ. cap. 20. adiciendam putat civitatem nostram.
4. Quorum jus est fortuna conditio infima est. Copula tæton, est in

pletisque scriptis, ideoque malebat Gulielmus, si festina: at ego præposuerim lectionem S. Victoris, quæram, vii, fortunæ conditio infima est, nisi fore præter jus.
5. Quos Gaditanis adiutoribus armis cepit. Pal. novus Turing. S. Victor. quæramque adiutoribus suis armis.
6. Atque virtutis virtutis privari. Revocavi scripturam eod. antiquiorem Pall. & Gembl. S. Victor. postea impræsi patulere extra a virtutis.
7. Qui nullis præmiis propositis, vitam suam hostium telis objecerint. P. O. ALENA rep. quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito premio, sed etiam interdico?
II. 692

dicto? Sed, cum est illud imperitissimè dictum de populis fundis, quod commune est liberorum populorum, non proprium foederatorum: ex quo intellegi necesse est, aut neminem ex sociis civem fieri posse, aut etiam posse ex foederatis: tum verò jus omne nostrer iste magister mutandæ civitatis ignorat: quod est, iudices, non solum in legibus publicis positum, sed etiam in *privatorum voluntate*. Jure enim nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque, si velit, mutare non potest, modò adsciscatur ab ea civitate, cujus esse se civitatis velit: ut si Gaditani sciverint nominatim de aliquo cive Rom ut sit is civis Gaditanus, magna potestas sit nostro civi mutandæ civitatis, nec foedere impediatur, quò minus ex cive Romano civis Gaditanus possit esse. *Duarum civitatum civis esse nostro jure civili nemo potest: non esse hujus civitatis civis, qui se alii civitati dicarit, potest.* Neque solum dicatione, quod in *calamitate* clarissimis viris Q. Maximo, C. Lenati, Q. Philippo, Nuceria, C. Catoni Tarracone, Q. Coepioni, P. Rutilio, Smyrnæ, vidimus accidisse, ut eaium civitatum fierent cives, hanc antè amittere non possent, quàm in hujus solum civitatis mutatione vertissent: sed etiam postliminio potest civitatis fieri mutatio. neque enim sine causa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud majores legati nostri in Graciam proficiscentis interpretem secum habere voluerunt, ad populum latum, ut is Publicius si domum revenisset, & inde Romam rediisset, *ne rumpis civis esset*. Multi etiam superiore memoria cives Romani sua voluntate indemnati, & incolames, his rebus relicti, alias se in civitates contulerunt. Quod si civi Romano licet esse Gaditanum sive exsilio, sive postliminio, sive rejectione hujus civitatis: ut jam ad foedus veniam, quod ad causam nihil pertinet (de civitatis enim jure, non de foederibus disceptamus) quid est, quamobrem civi Gaditano in hanc civitatem venire non liceat? Equidem longè secus sentio. nam cum ex omnibus civitatibus via sit in nostram, cumque nostris civibus pateat iter ad ceteras civitates; tum verò, ut quæque nobiscum maximè societate, amicitia, sponcione, pactione, foedere conjuncta est; ita mihi maxime *communione beneficiorum*, generis, civitatis, continere videtur. Atqui ceteræ civitates omnes non dubitent nostros recipere in suas civitates, si idem nos juris haberemus, quod ceteri. sed nos non possumus & hujus esse civitatis, & cujusvis præterea: ceteris concessum est. Itaque in Græcis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, ceteros undique adscribi, multa rumque esse eosdem homines civitatum Quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, nostros cives, Athenis in numero judicum, atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignovarent, si illam civitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi *postliminio* recuperassent. Peritus verò nostri juris, ac moris nemo umquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem se dicavit. Sed hic totus locus disputationis, atque orationis meæ, iudices, pertinet ad commune jus mutandæ civitatis: nihil habet, quod sit proprium religionis, ac foederum. Defendo enim rem universam, nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam dissidentem à pop. Rom. odio quodam, atque discidio, neque tam

fide, benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdicitum sit, ut neque asciscere civem, aut civitate donare possimus. O jura præclara, atque divinitus jam inde à principio Romani nominis à majoribus nostris comparata, ne quis nostram plus quàm unius civitatis esse possit: (dissimulando enim civitatum, *varietatem juris* habeat necesse est) ne quis invitus civitate mutetur: neve in civitate maneat invitus. Hæc sunt enim fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemque juris & retinendi, & dimittendi esse dominum. Illud verò sine ulla dubitatione maximè nostrum fundavit imperium, & populi Romani nomen auxit, quod princeps illè, creator hujus urbis, Romulus, fovere Sabinò docuit, *ETIAM HOSTIBUS* recipendis augeri hanc civitatem oportere. cujus auctoritate, & exemplo numquam est intermissa à majoribus nostris largitio, & communicatio civitatis. Itaque & ex Latio multi, & Tusculani, & Lanuvii, & ex ceteris generibus gentes universæ in civitatem suam receptæ; ut Sabinorum, Volturnorum, Hernicorum: quibus ex civitatibus neccoacti essent civitatem mutare, si qui *voluissent*: nec, si qui essent civitatem nostram beneficio populi Rom. contecti, violatam foedus eorum videretur. At enim quædam foedera existant, ut Germanorum, Insabrum, Helvetiorum, Japidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in foederibus exceptum est, *NE QVIS* eorum à nobis civis recipiatur. Quod si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. Ubi est igitur exceptum foedere Gaditano, ne quem populus Rom. Gaditanum recipiat civitate? nulloquam, ac sicubi esset; a lex id Gellia, & Cornelia, 3 quæ definit potestatem Pompejo civitatem donandi dederat, sustulisset. Exceptum est, inquit, foedus, siquidem sacrosanctum est. Ignosco tibi, si neque Pœnorum jura calles: (reliqueras enim civitatem tuam); neque nostras potuisti leges inspicere: ipsa enim te à cognitione sua judicio publico repulerunt. Quid fuit in rogatione, quæ de Pompejo à Gellio, & à Lentulo, Co ss. lata est, in qua aliquid sacrosanctum exceptum videretur? Primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus, plebesve sanxisset: deinde sanctiones *faciendæ* sunt, aut genere ipso, aut obsecratione, & consecratione legis, aut poenæ, cum caput ejus, qui contra facit, consecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano foedere ejusmodi? Utrum capitis consecratione, an obsecratione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino umquam de isto foedere ad populum, nihil ad plebem latum esse dico: de quibus etiam si latum esset, neque legem, 3 neque poenam latam esse, ne quem civem reciperemus: tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum: neque quidquam illis verbis, si quid sacrosanctum esset, esse exceptum videretur. De his, cum populus Rom. nihil umquam iussisset, quidquam audeas dicere sacrosanctum fuisse? Nec verò hac oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, iudices, pertinet. neque enim est *meum*, contra opinionem veritatis, contra jus optimè meritæ civitatis, contra auctoritatem senatus dicere. *Duris* enim quondam temporibus respub. nostræ, cum præpotens terra, marique Karthago, mixta duabus Hispaniis, huic imperio immineret, & cum 6 duo fulmina nostri imperii subitò, in Hispania, Cn. & P. Scipiones,

1. Civitates omnes non dubitent nostros recipere. Et.] Hæc est lectio Pall. omnium, quibus accedit Erfurd. ac S. Vict. nam vulgata transposita, civitates non dubitant nostros recipere. Et.] qua inductus fuit Guilielmus, ut conjiceret, nostros homines; quod nulla tam capax esset civitas, quæ omnes Roman. ed. se reciperet. videatur cap. v. in Pœnulum.
2. Lex id Gellia.] Pal. nonus, Abala & Vict. codd. Agellia, cum tamen supra cap. præferrent Gellium.
3. Quæ definit potestatem.] Rotomanus lib. 11. Observat. cap. 20. corrigat indubitanter. Pall. habent definitio, nonnulli etiam definita. nam nonus definita est potestatem. Vulgata satis facit.
4. In qua aliquid sacrosanctum exceptum videretur.] Sic Gemblacensis

& Erfurd. vox exceptum sententiæ damno à libris hætenus abfuit. repetitur autem etiam in omnibus Pall. expressitque & prima editio.
5. Neque poenam latam esse, ne quem civem.] Editio princeps, gratam vel ratam esse, quod gratam extat in nostris mss. item Gembl. S. Vict. mutatur Guilielmus in rogatum, verba denique sic transponenda putat nihil ad plebem latum esse dico; neque legem, neque poenam rogatum esse, nequam civem reciperemus. modestiore conjectura, addo & verisimiliore, quam Lambini; cujus audeam diligentia merito detestor.
6. Duo fulmina nostri imperii.] Lambinus *lucina*, male: certe contra Pall. & quondam excusos. imò contra Virgilium; cui *Scipiada* 3 duo fulmina belli?

nes, extincti occidissent: L. Marcius, primipili centurio, cum Gaditanis foedus icille dicitur, quod cum magis fide illius populi iustitia vedra, vetustate denique ipsa, quam aliquo publico vinculo legationis teneretur: sapientes homines, & publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Carulo Coss. à senatu de foedere postulerunt. Tum est cum Gaditanis foedus vel renovatum, vel istum: de quo foedere populus Roman. sententiam non tulit: qui iniussu suo, nulli pacto potest religione obligari. Ita Gaditana civitas, quod beneficiis suis erga tempus. notitiam consequi potuit, quod imperatorum testimoniis, quod vetustate, quod Q. Catuli, summi viri, auctoritate, quod iudicio senatus, quod foedere, consecuta est: quod publica religione sancti potuit, id abest. populus enim se nusquam obligavit, neque ideo est Gaditanorum causa deterior, gravissimis enim, & plurimis rebus est facta. sed isti disputationi certe nihil est loci. SACROSANCTUM enim nihil potest esse, nisi quod per populum, plebemve sanctum est. Quod si hoc foedus, quod populus Roman. auctore senatu, commendatione, & iudicio vetustatis, voluntate, & sententiis suis comprobatur, idem suffragiis comprobasset: quid erat, cur ex ipso foedere Gaditanum in civitatem nostram recipi non liceret? nihil est enim aliud in foedere, nisi, UT PAX ET AETERNA PAX SIT. Quid id ad civitatem? Ad iunctum illud etiam est, quod non est in omnibus foederibus: MAJESTATEM POPULI ROM. ICOMITER CONSERVANTO. id habet hanc vim, ut sit ille in foedere inferior. Primum verbi genus hoc conservandi, quo magis in legibus, quam in foederibus, uti solemus, imperantis est, non precantis. Deinde, cum alterius populi majestas conservari jubetur, de altero siletur: certe ille populus, in superiori conditione, causaque ponitur, cuius majestas foederis sanctione defenditur. In quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat, *Comiter esse communitur*: quasi verò primum aliquod, aut insolitum verbum interpretaretur. Comes, benigni, faciles, suaves homines esse dicuntur. --, qui errant & comiter monstrat viam, benigne, & non gravate: & communitur quidem certe, non convenit. & simul absurda res est, cavere foedere, ut majestatem populi Romani communitur conservent: id est, ut populus Roman. suam majestatem esse salvam velit, quod si jam ita esset, ut esse non potest: tamen de nostra majestate, nihil de illorum caveretur. Potestne igitur nostra majestas à Gaditanis benigne conservari, si ad eam retinendam Gaditanos praemis elicere non possumus? potest esse ulla denique majestas, si impedimur, quo minus per populum Roman. beneficiorum, virtutis causa tribuendum potestatem imperatoribus nostris deseramus? Sed quid ego disputo, quae mihi tum, si Gaditani contra me dicerent, verè posse dici viderentur? illis enim repetentibus L. Cornelium, responderem, legem populum Roman. iussisse de civitate tribuendam. 4. huic generi legum fundos populos fieri non solere. Cui Pompejum de consilii sententia civitatem huic dedisse, nullum populi nostri iussum Gaditanos habere: itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum videretur si esset: tamen in foedere nihil esse cautum, praeter pacem, additum etiam esse illud, ut majestatem illi nostram conservare deberent: quae certe minueretur, si aut adiutoribus illorum civibus uti in bel-

lis nobis non liceret, aut praemii tribuendi potestatem nullam haberemus. Nunc verò quid ego contra Gaditanos loquar, cum id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipsa comprobetur? qui à principio sui generis ac reipub. ab omni studio, sensuque poenorum mentis suas ad nostrum imperium, nomenque flexerunt? quos, cum maxima bella nobis interessent, moenibus excluderunt? classibus infecuti sunt? corporibus, copiis, opibus depulerunt? qui & veterem illam speciem foederis Marciani, & semper omni arte duxerunt sanctiorem, & hoc foedere, Catuli, senatusque auctoritate, se nobiscum conjunctissimos esse arbitrati sunt: quorum moenia, delubra, agros, ut ipse Hercules, itinerum, ac laborum suorum, sic majores nostri imperii, ac nominis populi Rom. terminos esse voluerunt? Testantur & mortuos nostros imperatores, quorum vivit immortali memoria, & gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Cassios, Metellos, & hunc praesentem Cn. Pompejum, quem procul ab eorum moenibus, acre & magnum bellum gerentem, commeatu, pecuniaque juverunt: & hoc tempore ipso pop. Rom. quæ in caritate annona, ut saepe ante fecerant, frumento suppeditato, levaverunt: se hoc jus esse velle, ut tibi, & liberis, si qui eximia virtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum pratoris: sit denique inter signa, atque in acie locus, sit his gradibus adscensus etiam ad civitatem. Quod si Afris, si Sardinis, si Hispanis, agris, stipendioque multatis, virtute adipisci licet civitatem: Gaditanis autem, officio, vetustate, fide, periculis, foedere conjunctis, hoc idem non licebit: non sedus sibi nobiscum, sed iniquissimas leges impositas à nobis esse arbitrabuntur. Atque hanc iudices, non à me fingi orationem, sed me dicere, quæ Gaditani judicant, res ipsa declarat. Hospitium multis annis ante hoc tempus, cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice dico: proferam testes, proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc iudicium, summos homines, ac nobilissimos, deprecatores hujus periculi, missos videtis, re denique multo ante Gadibus inaudita, fore, huic ut ab illo periculum crearetur, & gravissima tum in istum civem suum Gaditani senatus consulta fecerunt. Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri (quoniam hoc magnopere delectare verbo) si tum sit fundus, cum scita, ac iusta nostra sua sententia comprobatur, quam cum hospitium fecit, ut & civitate illum mutatum esse fateretur, & jus civitatis honore dignissimum iudicaret? potuit certius interponere iudicium voluntatis suæ, quam nem etiam accusatorem hujus, multa, & poena multavit? potuit magis de re iudicare, quam cum ad vestrum iudicium civis amplissimos legavit, testes hujus juris, vitæ laudatores, periculi deprecatores? Etenim quis est tam demens, quin sentiat, jus hoc Gaditanis esse retinendum, ne intersaptum sit iis iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium civitatis: & magnopere iis esse lætandum, hujus L. Cornelli benevolentiam erga suos remanere Gadibus: gratiam, & facultatem commendandi, in hac civitate versari? Quis enim nostrum est, cui non illa civitas sit hujus studio, cura, diligentia, commendatio? Omitto, quantis ornamentis populum istum C. Caesar, cum esset in Hispania prator, affecerit, controversas sedarit, jura ipsorum permissu statuerit, inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus, discipli-

1. Comiter conservantur. Non id rejicit Lambiniam, quod Pal. non, item ora S. Victoris habent conservantur non vulgaram. conservantur. nolui tamen sequi in altero ob easdem; & quod non addiderit nisi nostri.
 2. Comiter monstrat viam. Obten peravi membranis Pall. & S. Victoris quibus erit singulari, non monstrat ut hostes vulgatur.
 3. Communitur quidem est non communitur. Est à veteri editio et scripserunt nobis omnibus recentius excubi admittunt, comiter quidem certe, non communitur.
 4. Huic generi legum fundos. Quod quæque est à prisca editione & nisi, nobis, vulgari dicitur ad hunc genus legum.

5. Semper omni arte duxerunt sanctiorem. Haud aliter Erf. codex, & à manu prima S. Victoris, aliudque Pal. pr. sec. nonis, in quibus ante, alii Marti, quod probat Marcius, tanquam extendatur in eo nomen Martiani. Arce, ut aras sanctas esse, docuit ad hunc locum Gualt. Marti, cap. 5. V. et nulli Plautini.
 6. Gravissima senatus consulta fecerunt. Si obtemperandum libris olim impressis scripsitque, et sic hunc ad comitia, neque aliter etiam S. Victor. capitulum autem istud, non de Balbo, sed de accusatore Balbi Gaditano, ut liquet ex capite 14. hæc tum depono, quia ortum non esse penitus rem indagandi.

disciplinaque desierit, summa in eam civitatem, hujus rogatu, & studia, & beneficia contulerit. multa prater eo: quae quotidie labore hujus, & studio, aut omnino, aut certe facilius consequuntur. Itaque & ad sunt principes civitatis, & defendunt: 1 amore, ut suum civem: testimonio, ut nostrum: officio, 2 ut ex nobilissimis, & sanctissimum hospitium: studio, ut diligentissimum defensionem commodorum suorum. Ac, ne ipsi Gaditani arbitrentur, quamquam nullo incommodo afficiantur, si liceat eorum civis virtutis causa in nostram civitatem venire, tamen hoc ipso inferius esse suum foedus, quam ceterorum: consoabor & hos praesentis viros optimos, & illam fidelissimam, atque amicissimam nobis civitatem, simul & vos, non ignorantis, judices, admonebo, quo de jure hoc iudicium constitutum sit, de eo nunquam omnino esse dubitatum. Quos igitur prudentissimos interpretes foederum, quos penitissimos bellici juris, quos diligentissimos inquirendis conditionibus civitatum, atque causis, esse arbitramur? eos profecto qui jam imperia, ac bella gesserunt. Et enim, si Q. Scavola ille augur, cum de jure praedatorum consuleretur, homo juris peritissimus, consultores suos, nonnumquam ad Furium, & Casellium, praedatores, rejectiebat: si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquilium consulebamus, quod a s i n v s usus uni rei deditus, & ingenium, & artem saepe vincit: quis dubitet de foederibus, & de toto jure pacis, & belli, omnibus juris peritissimis imperatores nostros antefere? Possimusne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quare aliquem graviolem? constantiorem? praestantiolem virtute, prudentia, religione, & quietate? Is igitur M. Annium Appium, fortissimum virum, summa virtute praeditum, civitate donavit, cum Camertinum foedus, sanctissimum, atque acquissimum sciret esse. Potest igitur, judices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marii factum condemnetur? Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestra, quoniam re non potest: ut conspiciatis eum mantibus, quem oculis non potestis dicat, se non imperitum foederis, non rudem exemplorum, 4 non ignarum belli fuisse: se P. Africani discipulum, ac militem: se stipendiis, se legationibus bellicis eruditum: se, si tanta bella legisset, quanta gessit, & confecit: si tot consulibus meruisset, quoties ipse consul fuisset, omnia jura belli perdiscere, ac nosse potuisse: sibi non fuisse dubium, quin nullo foedere a reipubl. bene gerenda impediretur: a se ex conjunctissima, atque amicissima civitate fortissimum quemque esse delectum: 5 neque Fulgintium, neque Camertium foedere esse exceptum: quo minus eorum civibus a populo Romano praemia virtutis tribuerentur. Itaque, cum paucis annis post hanc civitatis donationem aceritima de civitate quaestio, Licinia, & Mucia lege, venisset: num quis eorum, qui de foederatis civitatibus esset civitate donatus, in iudicium est vocatus? nam, 6 Spoletinus L. Marinus, unus ex iis, quos C. Marius

civitate donasset, dixit causam ex colonia Latini, in primis firma, & illustri, quem cum disertus homo L. Aulianus accusaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non esse factum. videbat enim, populos de suo jure, non de nostro, fundos fieri solere: sed, cum lege A. Puleja coloniz non essent deducta, qua lege Saturninus C. Maro tulerat, ut in singulas colonias teinos civis Roman. facere posset, negabat hoc beneficium, re ipsa sublata, valere debere. Nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Maro fuit, ut non per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse verbis causam illam gravitate sua defendit, & probavit. Quis enim esset, judices, qui imperatoribus nostris, in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis: qui sociis, qui foederatis, in defendenda reipubl. nostra, spem praemiorum eripi vellet? Quod si vultus C. Marii, si vox, si ille imperatorius ardor oculorum, si recentes triumphus, si praesens valuit adspicere: valeat auctoritas, valeant res gestae, valeat memoria, valeat fortissimi & clarissimi viri nomen aeternum. sit hoc discrimen inter gratiosos civis, atque forteis, ut illi vivi fruatur opibus suis: horum, etiam mortuorum, (si quisquam hujus imperii defensor morti potest) vivat auctoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius, pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Cassium, equitem Rom. virum bonum, qui vivit Ravenna, foederato ex populo, nonne civitate donavit? quid? cohortes duas universas Camertium? 7 quid? Heraclensium legionem, P. Crassus, vir amplissimus, ex ea civitate, quae cum prope singulare foedus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio consul, istum putatur: quid? Massiliensem Aristonem Sulla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, & idem heros novem Gaditanos? quid? vir sanctissimus, & summa religione, ac modestia, Q. Metellus Pius, Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo haec, quae ego nunc pericuro, subtilissime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non 9 Aetnensem foederatum civitate donavit, homo tum gravissus, & prudentia praestans, tum vel nimium parcus in largienda civitate? Hic tu, Cn. Pompei beneficium, vel potius iudicium, & factum infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marius fecisse audierat: fecit quod P. Crassum, quod L. Sullam, quod Q. Metellum, quod denique domesticum auctorem, patrem suum, facere viderat? neque vero in uno Cornelio id fecit. nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, & 10 Mamertinos obvios, & quosdam Uticensis, & Saguntinos fabros, civitate donavit. Et enim, cum caeteris praemiis digni sunt, qui suo labore, & periculo nostram temp. defendunt: tum certe dignissimi sunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula, ac tela subierunt. Atque utinam qui ubique sunt propugnatores hujus imperii, possent in hanc civitatem venire & contra, oppugnatores reip. de civitate exterminari. Neque enim ille summus poeta noster, Hannibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, voluit esse,

1. Hostem

1. Amore, ut suum civem. Moner Gulielmus, extirpandum videri illud civem.
2. Officio, ut ex nobilissimis civi sanctissimum hospitium, &c. Sic primum Lambinus, firmatque Erford. S. Vict. Pal. nonus. prius editi officio, ut nobilissimum & sanctissimum hosp.
3. Ad Furium & Casellium. Est à Gembl. & Pal. nono. nam ceteri Casellium, quomodo & S. Vict. vulgata. Casellium. Si standum exemplaribus Valerii Maximi lib. VIII. cap. 12. rescribendum potius Casellium. hocque item aliis argumentis evincit amicus noster Pighius, qui videatur in Falto ad annum orbis conditæ CXXXIII.
4. Non ignarum belli fuisse. Pal. nonus, atque ignarum. Gembl. nonaque ignarum, unde faciendum fortissimus inquit Gulielmus, non denique ignarum, &c.
5. Neque Ignatium neque Camertium, &c. Necessè habui scripturæ huic dare locum, inductus à Pal. nono, Erford. & Gembl. alludebantque ceteri nostri Pall. ac S. Vict. in quibus Ignatium, quomodo & pe-

minus editi. nam posteriores, quibus Ignatium istud ignotum appoluerunt nobis, Fulgintium.
6. Spoletinus L. Marinus. Ita serè iidem nostri scripti. non T. Marcius, ut vulgata.
7. Quod Heraclensium legionem, &c. Locus desperatus. nam editio veteris: Quod Heraclensium leg. A. P. Crassus, quomodo & Pall. prater novum, in quos, quod deride se malebat P. Crassus. S. Vict. Quod Heraclensium leg. P. Crassus.
8. Idem heros novem Gaditanos, &c. Ita mss. nostri meliores omnibus hactenus, neque aliter eod. primæ. nam ceteri Pall. rx. Gaditanos. Videri idem prater L. X. Gadis.
9. Aetnensem. Pal. sec. Aetnensem sec. Aetnensem. nonus A. Venantem. S. Vict. Aetnensem.
10. Mamertinos obvios. An voluit obvios. Nihil est hac parte Oratoris inquinatus. itaque pædet pigerque in hanc re talibus.

1. *Hofteus qui feriet, erit, inquit, mihi Kyrthagiensis.* Quisquis erit, cuius: et si id habent hoc leve, & semper habuerunt. Itaque & cives undique fortis viros adsciverunt, & hominum ignobilium virtutem per sepe nobilitatis inertia prætulere. Habetis imperatorum summorum, & sapientissimorum hominum, clarissimorum virorum, interpretationem juris, ac fœderum: dabo etiam iudicium, qui huic quaestioni præferunt: dabo universi populi Rom. dabo sanctissimum etiam iudicium senatus. Iudices cum præ se ferrent, palamque loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, iudicatur: Mamertini, publicè suscepta causa, desisterunt. Multi in civitate recepti ex liberis, 2. fœderatisque populis, sunt liberati: nemo unquam est de civitate accusatus, quod aut populus, fundus factus non esset, aut quod fœdere civitatis mutandæ jus impediretur. Audeo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret, ab imperatore nostro civitate donatum. Cognoscite nunc populi Rom. iudicium, multis rebus interpositum, atque in maximis causis, re ipsa, atque usu comprobatum. Cum Latinis omnibus fœdus ictum, Sp. Cassio, Postumio Cominio, Coss., quis ignorat? quod quidem nuper in columna aenea meminimus post Rostra incitum, & per scriptum fuisse. Quomodo igitur 3. L. Cossinius Tiburtis, pater hujus equitis Rom., optimi, atque ornatissimi viri, damnato T. Cœlio, quomodo ex eadem civitate T. Coponiis, civis item summa virtute, & dignitate (nepotes T. & C. Coponiis nostris) damnato C. Massone civis Rom. est factus? an lingua, & ingenio patefieri aditus ad civitates potuit: manu & virtute non potuit? an de nobis trahere spolia fœderatis licebit: de hostibus non licebit? an, quod adipisci poterunt dicendo, id eis assequi pugnando non licebit? an accusatori majores nostri majora præmia, quam bellatori, esse voluerunt? Quod si acerbissima lege Servilia principes viri, ac gravissimi, & sapientissimi cives, hanc Latinis, id est, fœderatis, viam ad civitatem populi iussu patere passi sunt: neque in his est hoc reprehensum Licinia & Mucia lege, cum præsertim genus ipsum accusationis, & nomen, ejusmodi præmium, quod nemo assequi possit, nisi ex senatoris calamitate, neque senatori, neque bono cuiquam nimis jucundum esse posset: dubitandum fuit, quin, quo in genere, iudicium præmia rata essent, in eodem iudicio imperatorum valeret? num fundos igitur factos populos Latinis arbitramur, aut Servilia lege, aut ceteris, quibus, Latinis hominibus erat propositum aliqua ex re præmium civitatis? Cognoscite nunc iudicium senatus, quod semper est iudicio populi comprobatum. Sacra Cereris, iudices, summa majores nostri religione confici, caeremoniaque voluerunt: qua cum essent assamta de Græcia, & per Græcæ semper curata sunt sacerdotes, & Græcæ omnia nominata: sed cum illam, quæ Græcum illud sacrum monstraret, & faceret, ex Græcia deligerent: tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut deos immortales scientia peregrina & externa, 4. mense domestica, & civili precarentur. Has sacerdotes video ferè aut Neapolitanas, aut Ve-

liensis fuisse, fœderatarum sine dubio civitatum. Mitto vetera: proxima dico: ante civitatem Velienfibus datam, de tenatus sententia C. Valerium Flaccum, prætorum Urbanum, nominatim ad Populum de Calliphana Velienfem, ut ea civis Romana esset, tulisse. Num igitur aut fundos factos Velienfem, aut sacerdotem illam, civem Rom. factam non esse, aut fœdus & à senata, & à populo Rom. violatum arbitramur? Intellego, iudices, in causa aperta, minimeque dubia, multo & plura, & à iuribus peritissimis esse dicta, quam res postularet. sed id factum est, non ut vobis rem tam perpicuam, dicendo probaremus, verum ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum animos frangeremus: quos ut accusator incenderet, ut aliqui sermones hominum, alienis bonis marantibus, etiam ad vestras aureas permanerent, & in iudicio ipso redundarent, idcirco illa in omni parte orationis summa arte adspersi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quæ neque invidiosa est, & quantumque est, ejusmodi est, ut conservata magis, quam correpta esse videatur: tum luxuriam, quæ non criminis aliquo libidinis, sed communi maledictio notabatur: tum Tusculanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, & L. Crassi: Crassum emisse de libertino homine, Soterico Marcio: ad Metellum pervenisse de Venonii Vindicii bonis non tenebat: simul illud nesciebat, prædiorum nullam esse gentem: emtionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos, non legibus, 5. tanquam tutelas, provenire. Obiectum est etiam, quod in tribum Crustumiam pervenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu præmio, minus invidioso, quam qui legum præmiis prætoriam sententiam, & prætextam togam consequuntur. Et 6. adoptio Theophani agitata est: per quam Cornelius, nihil est, præterquam propinquorum suorum hereditates, assecutus. Quamquam istorum animos, qui ipsi Cornelio invident, non est difficillimum mitigare. more hominum invident, in conviviis rodunt, 7. in circulis vellicant: 8. non illo inimico, sed hoc maledico deinde carpunt. Qui amicis L. Cornelii aut inimici sunt, aut invident, hæ sunt huic multo vehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est unquam inventus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem bonum non coluit? cuius fortunæ, dignitatisque non concessit? Versatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis, atque discordiis neminem unquam alterius rationis, ac partis non re, non verbo, non vultu denique offendit, fuit hoc sive meum, sive reip. fatum, 9. ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet, non modo non exsultavit in ruinis vestris, nostrisque discordiis Cornelius: sed omni officio, lacrymis, opera, consolatione, omnis, me absente: meos sublevavit. quorum ego testimonio, ac precibus munus hoc meritum huic, & ut à principio dixi, justam, & debitam gratiam refero: speroque, iudices, ut eos, qui principes fuerunt conservandæ salutis, aut dignitatis meæ, diligitis, & caros habetis: sic, quæ ab hoc pro facultate hujus, pro loco facta sunt, & grata esse vobis, & probata. Non igitur à suis, quos nullos ha-

Oo

bet,

1. *Hofteus qui feriet, erit, inquit, mihi Cerithi.* Hæc est scriptura edd. oblietatum, item Pall. nec non Gembl. ac S. Viç. neque verbum adjectum, emphasi sua; neque vocum trajectio gratia caret; occultata versus longo, quem Cicero inretere ne alienum quidem orationi, nisi rarissime solent, Gulehine.

2. *Fœderatisque populis sunt liberati.* Iudicium fallere sententias. Binæ voces, sunt liberatis modo adject. ex Pall. nono, Estard. & S. Viç.

3. *L. Cossinius Tiburtis.* Est à mss. nostris; adjuvante edicio vetus.

4. *Mense domestica precarentur.* Ita omnes vet. non precarentur, quomodo nuper vulgati, videturque & paullo ante legendum conspici, loco conspici, cum existeret in Pall. nono conspici. sed & ubi habetur Græca omnia nominantur, etiam liber S. Victoris aliàs scribi immo, oppido bene.

5. *Tanquam tutelae pervenire.* Hotomanus interponendum putat, scilicet ad agnate pervenire lib. xx. cap. 20.

6. *Adoptio Theophani agitata est.* Delevi literam à fine, iussu Pal. nono, Gembl. & S. Viç. neque abscedunt ceteri Pall. nisi quod li, Theophani, unde edd. præter Theophani, ex quibus liquet hodiernum Theophanem verè esse nuper natum.

7. *In circulis vellicant.* Mss. omn. amplius, in circulis idecirco vel. an fuit in circulis, in circulo vel.

8. *Non in inimico, &c.* Lambinus inimicus, nescio an rectè, imò puto quod non rectè.

9. *Ut in me unum omnis, &c.* Revocavi voculam unum, iudicibus edd. vetustis & scriptis omnibus, neque dubitandum, quin sententiæ necessitate servari, & elegantia.

ber, sed à suorum, qui & multi, & potentes sunt, *urgetur* inimicis: quos quidem hesternò die Cn. Pompejus copiosa oratione, & gravi, secum, si vellent, contendere jubebat. Iam hoc impari certamine, atque injusta contentione a vocabat. Et erat æqua lex, & nobis, judices, atque omnibus, qui nostris familiaritatibus implicantur, vehementer utilis, **VT** NOSTRAS inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus. Ac, si mea auctoritas satis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me præsertim rerum varietate, atque usu ipso jam perdoctum viderent: etiam ab illis eos majoribus discordiis avocarem. **2** id enim contendere mihi de repub. cum id defendas, quod esse optimum sentias, & fortium virorum, & magnorum hominum semper defui, sed **CONTENTIO**, tamdiu sapiens est, quamdiu aut proficit aliquid, aut, si non proficit, non obest civitati. Voluimus quædam, contendimus, experti, sumus: obtesta non sunt, dolorem alii, nos laetum, inceroremque suscepimus. Cur ea, quæ mutare non possumus, convellere malimus, quam tueri? C. Cæsarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornavit, & numero dierum novo. Idem in angustiis æram viæorem exercitum stipendio affecit: imperatori decem legatos decrevit, lege Semproniam succedendum non censuit. Harum ego sententiarum & princeps & auctor fui: neque me dissensionem præsertim putavi potius assentiri, quam præsentibus reipubl. *temporibus*, & concordiam, convenire. Non idem aliis videretur: sunt fortasse in sententia firmiores reprehendo neminem: sed assentior non omnibus: **NEQUE** esse inconstantis puto, sententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque cursum, ex reipubl. tempestate moderari. Sed, si qui sunt, quibus *infinitum sit odium*, in quos semel susceptum sit, quos video esse non nullos: cum ducibus ipsis, non cum comitatu, affectatoribusque configant. Illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hanc vero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. Sed, si certorum hominum mentes nulla ratione placare, judices, possumus: vestros quidem animos certè confidimus, non oratione nostra, sed humanitate vestra esse placatos. Quid enim est, cur non potius ad summam laudem huic, quam

ad minimam fraudem, Cæsaris familiaritas valere debeat? cognovit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimi, ejus est adæquatus. in prætura, in consula præfectum fabrium detulit: consilium hominis probavit, fidem est complexus: officia, observantiamque dilexit. fuit hic multorum illi laborum socius aliquando: est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum, quæ quidem si huic obfuerint apud vos, non intelligo, quod *bonum* cuiquam sit apud tales viros profaturum. Sed, quoniam C. Cæsar abest longissimè, atque in iis est nunc locis, quæ regione, orbem terrarum: rebus illius gestis, imperium populi Romani definiunt: volite, per deos immortales, judices, hunc illi acerbum **3** nuntium velie perferri, ut suum præfectum fabrium, ut hominem sibi carissimum, & familiarissimum, non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam familiaritatem vestris oppressum sententis audiat. Misere mihi ejus, qui non de suo peccato, sed de hujus summi, & clarissimi viri factò: non de aliquo crimine, **4** sed periculo suo, de publico jure disceptat: quod jus si Cn. Pompejus ignoravit, si M. Crassus, si Qu. Metellus, si Cn. Pompejus pater, si L. Sulla, si L. Crassus, si C. Marius, si senatus, si populus Rom. si, qui de re simili judicaverunt, si federati populi, si socii, frilli antiqui Latini: videte, ne utilius vobis, & honestius sit, illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri. Sed, si de certo, de perpicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure esse constituendum videtis: nolite committere, ut in re tam inveteratâ quidquam novi sententiis. Simul & illa, judices, omnia ante oculos vestros proponite: primum esse omnes etiam post mortem reos, clarissimos illos viros, qui federatos civitate donarunt: deinde senatum, qui per se hoc judicavit: populum, qui iussit: judices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitate: sic vivere, ac vixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quæstiones sint, non de vitiorum suorum patria, sed de virtutis præmio in judicium vocetur. Accedentiam illud, ut statuatis hoc judicio, utrum posthac civitas clarorum virorum calamitati hominibus, an omnimodò esse malitis. Postmodò illud, judices, fixum in animis vestris tenetote, vos in hac causa non de maleficio L. Cornelii, sed de beneficio Cn. Pompeji iudicatos.

M. TULLII

1. Ab hoc impari.] In discreto Pal. nonus; ceteri imperis. vulgata imperis.
2. Id enim contendere mihi de rep.] Sic Pall. omnes. & editio verus, quæ quidem addit videtur, sed præter scriptos vulgata, mecum de rep.
3. Dicitur non debet perferri.] Vulgati dicitur. Pal. nonus præferri, sed al-

terum est ex S. Vict. Gembl. Erford.

4. Sed periculum suo de publico jure est.] Editur passim, sed de private. præter Pall. omnes; quorum auctoritate motus particula: cum vauxi; tamen libentius, quod & suspensa esset Lambini.